

Яновицька Г.Б.

к.ю.н., доцент,

завідувач кафедри цивільно-правових дисциплін

Львівський державний університет внутрішніх справ

СПОЖИВЧИЙ ХАРАКТЕР ПІДРЯДНИХ ДОГОВОРІВ

Постановка проблеми. Одним із найважливіших принципів ринкової економіки є дотримання державного пріоритету інтересів споживачів порівняно з інтересами певних корпоративних груп. Саме це є актуальною умовою розвитку внутрішнього ринку. В останні роки в Україні прослідковується тенденція посилення правового захисту прав споживачів, забезпечення ефективного контролю за якістю й безпекою продукції й усіх видів робіт і послуг, удосконалення чинного законодавства про захист прав споживачів. Особлива увага приділена договорам, стороною яких є споживач.

Огляд останніх досліджень і публікацій. Проблеми захисту прав споживачів розглядалися у працях таких науковців: А.В. Басової, О.А. Богущького, А.Б. Гриняка, А.О. Гунди, І.Р. Калаура, І.С. Каленюк, О.В. Кохановської, І.Б. Охрименко, П.В. Павліша, В.О. Савченко, Н.В. Федорчинко, Р.Ю. Ханік-Посполітак, Р.І. Яворського, Г.М. Ярошевської й інших. Правовідносинам договору підряду за цивільним законодавством присвячена дисертаційна робота О.М. Ситнік. Дослідження зазначених науковців є важливими й своєчасними у сфері споживчих правовідносин.

Формулювання завдання дослідження. Метою цієї наукової праці є дослідження змісту правовідносин, що виникають з договору підряду за участю споживачів. Мета дослідження визначила необхідність вирішення таких завдань: охарактеризувати договір підряду, стороною якого є споживач; дослідити підстави систематизації та нормативне закріплення договорів на виконання робіт за участю споживачів; охарактеризувати правовий статус сторін; дати загальну характеристику

цивільно-правових наслідків порушення договору підряду за участю споживачів.

Виклад основного матеріалу. Природа договірних відносин за участю споживачів є різноманітною, оскільки споживач є стороною договорів про передачу майна у власність, у тимчасове користування, щодо надання послуг і виконання робіт. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» споживач – це фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для власних особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних із підприємницькою діяльністю чи виконанням обов'язків найманого працівника. Як убачається, споживачем є фізична особа, яка має намір замовити чи придбати продукцію (роботи, послуги); уже замовляє, придбаває продукцію (роботи, послуги); використовує продукцію (роботи, послуги) для особистих потреб [1]. Саме договір побутового підряду є одним із видів договорів про виконання робіт, який призначається для задоволення побутових та інших особистих потреб особи. За Цивільним кодексом України (далі – ЦК України) підрядник, який здійснює підприємницьку діяльність, зобов'язується виконати за завданням фізичної особи (замовника) певну роботу, призначену для задоволення побутових та інших особистих потреб, а замовник зобов'язується прийняти й оплатити виконану роботу (ч. 1 ст. 865 ЦК України). Правове регулювання відносин за договором побутового підряду здійснюється ЦК України (ст. ст. 837–864), Законом України «Про захист прав споживачів», Правилами побутового обслуговування населення [2], а також інструкціями щодо надання послуг: 1) із ремонту й

пошиття взуття; 2) із хімічної чистки та фарбування (перфарбування виробів); 3) із ремонту та пошиття швейних і хутряних виробів зі шкіри, головних уборів; 4) із ремонту побутових машин і приладів, ремонту та виготовлення металовиробів; 5) із ремонту та виготовлення ювелірних виробів із дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння; 6) лазень і душів; 7) із ремонту, пошиття та в'язання трикотажних виробів; 8) послуг прання білизни; 9) із ремонту меблів; 10) інструкція щодо надання перукарських, манікюрних і педикюрних послуг тощо.

Ураховуючи вищезазначене, до відносин за договором побутового підряду, не врегульованих ЦК України, доцільно застосовувати законодавство про захист прав споживачів. Порівнюючи норми законодавства в цій сфері, зрозумілим є те, що правове регулювання цих відносин має імперативний і споживчий характер.

За правовою природою цей договір кваліфікують як публічний і договір приєднання. Він також є двостороннім, консенсуальним, оплатним, строковим.

Для публічного договору є характерним імперативне визначення правового статусу сторін. Зокрема, підрядником виступає суб'єкт підприємницької діяльності, а замовником – фізична особа. У зв'язку з тим, що підрядник самостійно встановлює умови договору у формулярах чи інших стандартних формах, а замовник, якщо бажає укласти цей договір, вправі лише приєднатись до запропонованих умов, ця конструкція є договором приєднання.

Зважаючи на споживчий характер договору побутового підряду, на якісну правову характеристику замовника-споживача, можливості здійснення цих відносин, побудованих на моделі «на користь третьої особи», як зазначає К.Р. Нігматуллін, для суб'єктного складу відносин із побутового підряду діє таке правило: кожен замовник є споживачем, але не кожен споживач результату робіт є замовником [3, с. 13]. Правова категорія «споживач» є одним із основоположних понять у споживчому законодавстві в цілому й у побутових відносинах зокрема.

До укладення договору побутового підряду підрядник зобов'язаний надати замовникові необхідну та достовірну інформацію про запропоновані роботи, їх види й особливості, про ціну та форму оплати роботи, а також повідомити замовникові на його прохання інші відомості, що стосуються договору.

Відповідно до ч. 3 ст. 869 ЦК України, замовник має право вимагати розірвання договору побутового підряду та відшкодування збитків, якщо внаслідок неповноти чи недостовірності інформації, отриманої від підрядника, був укладений договір на виконання робіт, які не мають тих властивостей, що їх мав на увазі замовник.

Також підрядник зобов'язаний назвати замовникові конкретну особу, яка буде виконувати роботу, якщо це має значення. О.М. Ситнік зазначає випадки, коли підрядник у договорі побутового підряду може виступати продавцем, виробником, виконавцем. Наприклад, у ролі продавця – у разі нез'явлення замовника за одержанням виконаної роботи чи іншого ухилення замовника від її прийняття. У цьому разі підрядник має право, письмово попередивши замовника, після спливання двох місяців від дня такого попередження продати предмет договору побутового підряду за розумну ціну, а суму виторгу, з урахуванням усіх належних підрядникові платежів, внести в депозит нотаріуса, нотаріальної контори на ім'я замовника. Якщо підрядник виготовляє продукцію для потреб споживачів, він є виробником і виконавцем, який виконує індивідуальні замовлення з уже готової продукції (пошиття сукні з готової тканини) [4, с.70].

Формування істотних умов договору підряду обов'язково має відбуватися за принципом особливого захисту прав замовника [3, с. 1]. Істотною умовою договору є умова про предмет. Предметом є матеріалізований результат роботи підрядника, який спрямований на задоволення особистих потреб замовника-споживача.

Трапляються інші твердження щодо цієї позиції. Наприклад, предметом є сам процес –

виконання робіт [5, с. 356], дії з виконання отриманого завдання [6, с. 487]. Важливим є те, що підрядник не має права нав'язувати замовникові включення до договору побутового підряду додаткових оплатних робіт або послуг. У цьому разі замовник вправі відмовитися від оплати відповідної роботи (ст. 867 ЦК).

Розрахунки за виконану роботу здійснюються після її передачі замовнику. За погодженням з останнім робота може бути оплачена ним під час укладення договору побутового підряду у формі авансу або в повному обсязі. Вартість робіт визначається за погодженням сторін, якщо інше не встановлено преїскурантами, тарифами тощо. Відповідно до п. 15–16 Постанови від 16 травня 1994 р. № 313 «Про затвердження правил побутового обслуговування населення» розрахунки із замовниками за надані послуги здійснюються в готівковій, безготівковій чи в іншій формі відповідно до законодавства. Вартість послуг і матеріалів виконавця оплачується замовником за цінами, що діяли на день оформлення замовлення, якщо інше не передбачено умовами угоди. У разі надання виконавцем на прохання замовника додаткових послуг, не передбачених замовленням, їхня вартість оплачується замовником за цінами, що діяли на час оформлення замовлення на ці послуги.

У цьому договорі слід розрізняти ціну як вартість виконаної роботи, а також вартість матеріалу, з якого виконується робота. Відповідно до ст. 870 ЦК України підрядник виконує роботу зі свого матеріалу, а за бажанням замовника – із його матеріалу. Якщо робота виконується з матеріалу підрядника, вартість матеріалу оплачується замовником частково або в повному обсязі, за погодженням сторін, з остаточним розрахунком після одержання замовником виконаної підрядником роботи. У випадках, передбачених договором, матеріал може бути наданий підрядником у кредит (із розстроченням платежу). Подальша зміна наданого в кредит матеріалу не призводить до перерахунку, якщо інше не встановлено договором.

Якщо робота виконується з матеріалу замовника, у квитанції чи іншому документі, що видається підрядником під час укладення договору побутового підряду, указується точне найменування матеріалу, його кількість та оцінка, здійснена за погодженням сторін.

Строк виконання роботи й окремих етапів установлюється в самому договорі. Законодавець допускає й неузгодження строків, тобто невстановлення. Це не означає, що строк не є істотною умовою таких правовідносин. Договір має строковий характер. І відповідно до положень ст. 846 ЦК підрядник зобов'язаний виконати роботу, а замовник має право вимагати її виконання в розумні строки, відповідно до суті зобов'язання, характеру й обсягів роботи та звичаїв ділового обороту.

Договір побутового підряду вважається укладеним, коли замовник і підрядник у належній формі досягли згоди з усіх його істотних умов. Сама форма цього договору чітко не визначена. Він може бути укладений як в усній, так і в письмовій формі й оформлений квитанцією, розпискою чи іншим документом, шляхом видачі жетона, талона чи касового чека. Такий документ має містити юридичну адресу підрядника, дату прийняття замовлення, строки початку та закінчення виконання замовлення, суму авансу чи повної оплати, вид виробу, підписи того, хто прийняв замовлення й здав, а також інші реквізити сторін. Ст. 1 Закону України «Про захист прав споживачів» визначає, що підтвердження вчинення усного правочину оформляється квитанцією, товарним чи касовим чеком, квитком, талоном або іншими документами. Письмова форма не є умовою дійсності цього договору, і замовник може посилатися на свідчення свідків у разі відсутності в нього документа, що видається підрядником.

Права й обов'язки сторін чітко визначені, однак не є вичерпними. Робота, що виконана підрядником, має відповідати умовам договору підряду, а в разі їх відсутності чи неповноти – вимогам, що, як правило, висувуються до роботи відповідного характеру (ст. 857 ЦК

України). Серед основних прав і обов'язків замовника є такі: право прийняти й обов'язок оплатити виконану підрядником роботу; оглянути й у разі виявлення недоліків чи відступів від договору негайно заявити про це підряднику. Тому договір побутового підряду є виконаним, коли результат роботи переданий замовнику.

Замовник має право в будь-який час до здачі йому роботи відмовитися від договору побутового підряду, сплативши підрядникові частину встановленої ціни роботи пропорційно роботі, фактично виконаній до повідомлення про відмову від договору, і відшкодувавши йому витрати, здійснені до цього моменту з метою виконання договору, якщо вони не входять до частини ціни роботи, яка підлягає сплаті. Умови договору, що позбавляють замовника цього права, є нікчемними.

Одним зі способів забезпечення виконання зобов'язання є право виконавця на притримання. Це властиво договору побутового підряду. Відповідно до ст. 856 ЦК України, якщо замовник не сплатив установленої ціни роботи чи іншої суми, належної підрядникові у зв'язку з виконанням договору підряду, підрядник має право притримати результат роботи, а також устаткування, залишок невикористаного матеріалу й інше майно замовника, що є в підрядника.

Право притримання в зобов'язаннях побутового підряду слід розглядати як особливий спосіб забезпечення виконання зобов'язань, що виникає виключно з правовідносин за договором побутового підряду, відповідно до яких підрядник, що правомірно володіє результатом робіт чи матеріалами, має право не віддавати їх замовнику, за умови, що останній прострочує виконання взятих на себе грошових зобов'язань, пов'язаних зі сплатою встановленої ціни роботи чи інших сум, належних підряднику за договором, і може задовольнити свої вимоги з вартості речі за правилами, установленними для застави, якщо його вимоги не будуть задоволені [4, с. 128].

ЦК не регламентує порядку продажу підрядником предмета договору. Отже, підряд-

ник може самостійно продати результат роботи, реалізувати його через комісійний магазин тощо. Єдина вимога, яка встановлена в такому разі, стосується ціни продажу (ЦК передбачає продаж за розумну ціну). Поняття «розумна ціна» є оціночним, а тому дотримання підрядником цієї вимоги має визначатися в кожному окремому випадку з урахуванням усіх обставин. Зокрема, підрядник під час визначення ціни продажу повинен урахувати ціни на аналогічні речі, що наразі склалися у відповідній місцевості [7, с. 675].

Для ефективного та безпечного використання виготовленої або переробленої речі чи іншої виконаної роботи підрядник зобов'язаний повідомити замовника про такі вимоги й наслідки їх недодержання.

Призвести до виконання чи неналежного виконання договору може й субпідрядник. У підрядних договорах учасником є субпідрядник. Він залучається підрядником до виконання окремої роботи. Замовник, за загальним правилом, не вступає із субпідрядником у жодні правовідносини, а отже, зобов'язаною особою залишається генеральний підрядник, який цілком відповідає за належне виконання всіх своїх обов'язків, зокрема й за їх невиконання або неналежне виконання залученою ним третьою особою [8, с. 305].

У разі порушення умов договору ст. 10 Закону України «Про захист прав споживачів» надає споживачеві низку прав. Споживач має право відмовитися від договору про виконання робіт і вимагати відшкодування збитків, якщо виконавець своєчасно не приступив до виконання зобов'язань за договором або виконує роботу так повільно, що закінчити її у визначений строк стає неможливо. Якщо значну частину робіт (понад сімдесят відсотків від загального обсягу) уже було виконано, споживач має право розірвати договір лише стосовно частини послуги чи робіт, що залишилися.

Якщо під час виконання робіт стане очевидно, що їх не буде виконано з вини виконавця згідно з умовами договору, споживач має право призначити виконавцю відповід-

ний строк для усунення недоліків, а в разі невиконання цієї вимоги у визначений строк – розірвати договір і вимагати відшкодування збитків або доручити виправлення недоліків третій особі за рахунок виконавця.

У разі виявлення недоліків у виконаній роботі споживач має право на свій вибір вимагати:

1) безоплатного усунення недоліків у виконаній роботі (наданій послугі) у розумний строк;

2) відповідного зменшення ціни виконаної роботи (наданої послуги);

3) безоплатного виготовлення іншої речі з такого самого матеріалу й такої самої якості чи повторного виконання роботи;

4) відшкодування завданих йому збитків з усуненням недоліків виконаної роботи (наданої послуги) своїми силами чи із залученням третьої особи;

5) реалізації інших прав, що передбачені чинним законодавством на день укладення відповідного договору.

Зазначені вимоги підлягають задоволенню в разі виявлення недоліків під час приймання виконаної роботи чи під час її виконання (надання), а в разі неможливості виявити недоліки під час приймання виконаної роботи – протягом гарантійного чи іншого строку, установленого договором, чи протягом двох років із дня прийняття виконаної роботи (наданої послуги) у разі відсутності гарантійного чи іншого строку, установленого законодавством або договором.

За наявності в роботі істотних недоліків споживач має право вимагати розірвання договору та відшкодування збитків.

Якщо істотні недоліки були виявлені в роботі, виконаній із матеріалу споживача, споживач має право вимагати на свій вибір або виконання її з такого самого матеріалу виконавця, або розірвання договору й відшкодування збитків.

Зазначені вимоги можуть бути пред'явлені споживачем протягом строків, передбачених нормативно-правовими актами та нормативними документами, умовами до-

говору, а в разі відсутності таких строків – протягом десяти років.

Якщо виконавець не може виконати роботу (прострочує виконання) згідно з договором, за кожний день (кожну годину, якщо тривалість виконання визначена в годинах) прострочення споживачеві сплачується пеня в розмірі трьох відсотків вартості роботи, якщо інше не передбачено законодавством. Якщо вартість роботи не визначена, виконавець сплачує споживачеві неустойку в розмірі трьох відсотків від загальної вартості замовлення.

Сплата виконавцем неустойки (пені), установленої в разі невиконання, прострочення виконання чи іншого неналежного виконання зобов'язання не звільняє його від виконання зобов'язання в натурі.

Виконавець не несе відповідальності за невиконання, прострочення виконання чи інше неналежне виконання зобов'язання та недоліки у виконаних роботах, якщо доведе, що вони виникли з вини самого споживача чи внаслідок дії непереборної сили.

Про відступи від умов договору й інші недоліки в роботі, що не могли бути виявлені при звичайному способі її прийняття, споживач зобов'язаний повідомити виконавцеві не пізніше трьох діб після їх виявлення.

Виконавець залежно від характеру й специфіки виконаної роботи зобов'язаний видати споживачеві розрахунковий документ, що засвідчує факт виконання роботи. Виконавець зобов'язаний протягом місяця відшкодувати збитки, що виникли у зв'язку з утратою, псуванням чи пошкодженням речі, прийнятої ним від споживача для виконання робіт. Виконавець не звільняється від відповідальності, якщо рівень його наукових і технічних знань не дав змоги виявити особливі властивості речі, прийнятої ним від споживача для виконання робіт.

Якщо виконання робіт вимагає використання додаткових матеріалів, такі матеріали повинні відповідати вимогам безпеки, установленим законодавством до таких матеріалів.

Виконавець несе відповідальність за шкоду, завдану життю, здоров'ю чи майну споживача.

вача, що виникла у зв'язку з використанням речей, матеріалів, обладнання, приладів, інструментів, пристосувань чи інших засобів, необхідних для виконання ним робіт, незалежно від рівня його наукових і технічних знань, що дає змогу виявити їх властивості згідно із законодавством.

Якщо під час виконання робіт виникає необхідність у додаткових роботах, що не були передбачені умовами договору, виконавець зобов'язаний одержати від споживача дозвіл на виконання таких робіт. Будь-які додаткові роботи, виконані (надані) виконавцем без згоди споживача, не створюють для споживача зобов'язань щодо їх оплати.

Якщо після укладення договору стане очевидним, що роботи, зважаючи на їх ціну (вартість), характеристики чи інші обставини, явно не задовольнятимуть інтереси чи вимоги споживача, виконавець зобов'язаний негайно

повідомити про це споживача. Виконавець зобов'язаний таким же чином повідомити споживача, якщо вартість робіт може істотно зрости порівняно з тим, що можна було очікувати під час укладення договору.

Висновки. Об'єктивні права споживачів знаходяться в постійному динамічному розвитку, залежать від соціально-економічного рівня господарсько-фінансових відносин, стану споживчого ринку, інноваційних технологій та інших умов господарювання. Суб'єктивні права споживачів виникають із приводу виконання робіт і визначають міру можливої власної поведінки. Тому правовий статус споживача в підрядних відносинах потребує чіткого визначення, оскільки це створить належний механізм захисту сторони-замовника в разі невиконання чи неналежного виконання підрядником своїх обов'язків або іншого порушення.

Анотація

Споживач є стороною-замовником у договорі підряду. Договір на виконання робіт за його участю є публічним і спрямований на задоволення власних особистих потреб. На такі правовідносини поширюється спеціальне законодавство про захист прав споживачів. Під час укладення договору сторони повинні чітко зазначити істотні умови, визначити права, обов'язки та підстави відповідальності.

Ключові слова: споживач, договір підряду, права й обов'язки, відповідальність.

Аннотация

Потребитель является стороной-заказчиком в договоре подряда. Договор на выполнение работ с его участием является публичным и направлен на удовлетворение личных потребностей. На такие правоотношения распространяется специальное законодательство о защите прав потребителей. При заключении договора стороны должны четко указать существенные условия, определить права, обязанности и основания ответственности.

Ключевые слова: потребитель, договор подряда, права и обязанности, ответственность.

Yanovytska H.V. Consumer nature of contractor agreement

Summary

The consumer is the party-customer in the contractor agreement. The contract for the performance of work with his participation is public and aimed at satisfying his own personal needs. On such legal relationships special legislation on the protection of consumer rights are sharing. Before conclusion of an agreement, the parties must clearly indicate the essential conditions; determine the rights and the responsibilities and grounds for liability.

Key words: consumer, contractor agreement, rights and responsibilities, liability.

Список використаних джерел:

1. Про захист прав споживачів: Закон України від 12.05.1991 р. Відомості Верховної Ради УРСР, 1991. № 30.
2. Про затвердження правил побутового обслуговування населення: Постанова Кабінету міністрів України від 16.05.1994 р. База даних «Законодавство України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/313-94-D0%BF> (дата звернення: 05.04.2018).
3. Нигматуллин К.Р. Договор бытового подряда: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук; Казан. гос. ун-т им. В.И. Ульянова-Ленина. Казань, 2005. 24 с.
4. Ситнік О.М. Договір побутового підряду за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук; НДІ приватного права і підприємництва ім. академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. Київ, 2015. 205 с.
5. Зобов'язальне право України: підручник / за ред.. Є.О. Харитонова, Н.Ю. Голубевої. К.: Істина, 2011. 848 с.
6. Дзера О.В., Кузнєцова Н.С., Луць В.В. та ін. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навч. посіб. для студентів юрид. вузів і фак. ун-тів. К.: Юрінком Інтер, 1998. 912 с.
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України / за ред. В.М. Коссака. Істина, 2008. 992 с.
8. Гриняк А.Б. Теоретичні засади правового регулювання підрядних зобов'язань у цивільному праві України: монографія. К.: НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України, 2013. 374 с.